

NOZIEDZĪGI IEGŪTAS MANTAS INSTITŪTA IZPRATNE LATVIJAS TERITORIJĀ NO XVIII GADSIMTA LĪDZ XX GADSIMTA SĀKUMAM

COMPREHENSION OF THE INSTITUTE OF CRIMINALLY ACQUIRED PROPERTY IN TERRITORY OF LATVIA FROM THE XVIII CENTURY TO THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Daira Sergejeva, Mg. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

The current article provides an insight into the concept of the Institute of Criminally Acquired Property in the territory of Latvia as part of the Russian Empire. After the establishment of the Republic of Latvia, the laws and regulations of the Russian Empire on criminally acquired property were adopted. It should be emphasized that after inclusion into the Russian Empire in the XVIII century, local laws in the territory of Latvia were taken into account, explaining the basic principles of the criminally obtained property institute in Russian Empire in the XIX century.

Atslēgvārdi: Krievijas impērija, krimināltiesības, noziedzīgi iegūtas mantas institūts

Keywords: Russian Empire, criminal law, institute of criminally obtained property

Ievads

Lai gan tagadējā Latvijas teritorijā XVIII gadsimtā tika ietverta Krievijas impērijas sastāvā kā Vidzemes guberņa,¹ Kurzemes guberņa² un Latgales teritorija kā daļa no

¹ 1721 g. augusta 30/septembra 10 Niштадтский мирный договор между Россией и Швецией: Под стягом России: Сборник архивных документов. Москва: Русская книга, 1992, с. 118–131.

² 1794 g. декабра 23/1795 g. января 3 Декларация России и Австрии о третьем разделе Польши. Под стягом России: Сборник архивных документов. Москва: Русская книга, 1992, с. 148–151; 1795 г. Прошение Курляндского рыцарства и Земства о принятии Курляндии под покровительство России. Под стягом России: Сборник архивных документов. Москва: Русская книга, 1992, с. 148–151; 1795 г., марта 18 Манифест сейма герцогств Курляндского и Семигальского о расторжении договора 1561 г. с Польшей. Под стягом России: Сборник архивных документов. Москва: Русская книга, 1992, с. 151–153; 1795 г. апреля 15 Манифест императрицы Екатерины II о присоединении к России герцогств Курляндского и Семигальского и Пильтенского округ. Под стягом России: Сборник архивных документов. Москва: Русская книга, 1992, с. 155–156.

Vitebskas guberņas³ un uz šīm teritorijām tika attiecināta Krievijas impērijas pārvalde un tai atbilstošās administratīvās tiesības, tomēr citās publisko tiesību nozarēs, īpaši noziedzīgi iegūtas mantas institūtu regulējošajā krimināltiesību nozarē, būtiskas pārmaiņas nebija līdz pat XIX gadsimta vidum, kad 1846. gada 1. maijā spēkā stājās 1845. gada 15. augusta nolikums “Par kriminālsodiem un labošanas sodiem” (pirmsreformu krievu val. – *Уложение о наказаниях уголовных и исправительных*).⁴

Krievijas impērijā tiesu reformu laikā izstrādāto 1864. gada 20. novembra Kriminālprocesa nolikumu (pirmsreformu krievu val. – *Уставъ уголовного судопроизводства*)⁵ uz Baltijas guberņām attiecināja tikai no 1889. gada 9. jūlija.⁶ Savukārt uz tagadējo Latgales teritoriju Vitebskas guberņas sastāvā 1864. gada 20. novembra Kriminālprocesa nolikums tika attiecināts uzreiz pēc tā spēkā stāšanās.

Baltijas guberņās vietējie tiesību avoti veidoja sarežģītu dažādu tiesību noslāņošanos, kas atspoguļoja Baltijas teritoriju piederību dažādām varām pirms tās pievienošanas Krievijas impērijai.⁷ Kā norādījis Jurijs Samarins (*Юрий Федорович Самарин*, 1819–1876), “Krievija atļāva Baltijas muižām un sabiedrībai pāri valsts robežai pārvest līdzī visu savu juridisko bagāžu, nepakļaujot to muitas pārbaudei, un atlika tās detalizēto pārbaudi uz citu reizi. Tad atlika, protams, precīzi noteikt, kas tajā nav pretrunā un kas ir pretrunā ar mūsu valsts pārvaldes formu, mūsu fundamentālajiem dekrētiem; kas varētu palikt un kas bija jāatceļ vai jāmaina. Uzdevums nebija viegls, un pie tā ilgi strādāja”.⁸

Tādējādi pēc Baltijas guberņu inkorporēšanas Krievijas impērijā iezīmējās vietējo un visas Krievijas impērijas tiesību avotu sakārtošanas un saskaņošanas problemātika.⁹ Savukārt nule kā minētais skaidri iezīmē to, ka līdz tagadējās Latvijas teritorijas iekļaušanai Krievijas impērijas sastāvā un vismaz līdz XIX gadsimta otrajai pusei tajā nav bijis vienotas izpratnes par noziedzīgi iegūtas mantas institūtu un no tā izrietošiem pamatprincipiem.

Ņemot vērā minēto, rakstā tiek vēsturiski analizēts noziedzīgi iegūtas mantas institūts Latvijas teritorijā Krievijas impērijas sastāvā no laika, kad uz tagadējo Latvijas teritoriju tika attiecināts vienots normatīvais regulējums.

³ 1772 г. января 4 Петербургская конвенция между Россией и Пруссией о первом разделе Польши. Под стягом России: Сборник архивных документов. Москва: Русская книга, 1992, с. 131–137; 1772 г. июля 25 Петербургская конвенция между Россией и Австрией о первом разделе Польши. Под стягом России: Сборник архивных документов. Москва: Русская книга, 1992, с. 137–140.

⁴ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санктпетербург, Въ Типографіи Второго Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1845.

⁵ Высочайше утвержденный Уставъ уголовного судопроизводства, № 41476, 20.11.1864. Въ: Полное собрание законовъ Россійской имперіи. Собрание второе. Томъ XXXIX. Отдѣление второе, № 41319–41641, 1864. Санктпетербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1867.

⁶ Положеніе «О преобразовании судебной части въ Прибалтийскихъ губерніяхъ» отъ 9 июля 1889 года. Книга: Полное собрание законовъ Россійской имперіи. Томъ девятый. Законъ № 6188.

⁷ Sk., piem.: Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795). Dr. hist. Blūzmas V. redakcijā. Rīga, 2006.

⁸ Самарин Ю. Ф. Сочинения. Краины России. Том восьмой. Москва, 1890, с. 55–56.

⁹ Кодан С. В. Систематизация местных узаконений прибалтийских губерний российской империи (1720–1860-е гг.). Политика и общество, № 1 (97), 2013, с. 108–120; Кодан С. В., Февралёв С. А. Местное право прибалтики в правовой системе российской империи: интеграция, систематизация, унификация (XVIII – начало XX вв.). Юридические исследования, № 7, 2013, с. 125–147.

1. Noziedzīgi iegūtas mantas institūta materiāltiesiskais regulējums

Kā jau minēts iepriekš, par vienotas noziedzīgi iegūtas mantas institūta satura izpratnes veidošanas Latvijas teritorijā var uzskatīt XIX gadsimta vidu, kad spēkā stājās 1845. gada 15. augusta nolikums "Par kriminālsodiem un labošanas sodiem", tādējādi spēku zaudēja agrāko gadsimtu krimināllikumi.¹⁰

1845. gada 15. augusta nolikuma "Par kriminālsodiem un labošanas sodiem" 1. un 2. pantā tika nošķirti kriminālsodāmi noziegumi no pārkāpumiem. Tomēr, ņemot vērā īpaši divpadsmitās sadaļas trešajā nodaļā ietvertos mantiska rakstura noziegumus (2128.–2187. pants), konstatējams, ka uz noziedzīgi iegūtas mantas jēdzienu ir attiecināmas tikai tādas darbības, kas kvalificējas kā noziegumi.

Proti, ka īpašums (manta), kas iegūts nozieguma, nevis pārkāpuma rezultātā, bija atzīstams par noziedzīgi iegūtu.

Šādam konstatējumam par pamatu ir materiāltiesiskais regulējums, kas skaidri un nepārprotami to sankciju dēļ norāda uz prettiesiskās darbības noziedzīgumu. Tāpat arī, piemēram, 244. pants noteic, ka par svēto rituālu priekšmetu nolaupīšanu no baznīcas vai tamlīdzīgas citas vietas vainīgais tiek sodīts ar visu viņa tiesību atņemšanu, ar katorgas darbiem rūpnīcā no sešiem līdz astoņiem gadiem un citiem sodiem. Tamlīdzīgs regulējums bija ietverts arī citos pantos, kas attiecas uz noziedzīgiem nodarījumiem pret reliģiju. Atbilstoši Krievijas impērijas Valdošā senāta spriedumos paustajām atziņām par noziedzīgi iegūtu mantu bija atzīstama tāda manta, kas no tās saimnieka faktiskās valdīšanas izņemta ar noziegumu.¹¹

Jāuzsver, ka jau 1845. gadā Krievijas impērijā skaidri un nepārprotami tika kriminalizētas tādas darbības, kuras mūsdienās tiktu kvalificētas kā noziedzīgi iegūtas mantas legalizēšana.

Proti, 1845. gada 15. augusta nolikuma "Par kriminālsodiem un labošanas sodiem" 2212. pantā tika noteikts, ka persona vainojama "[p]ar jebkura iepriekš nozagta vai ar varu vai apmānu iegūta īpašuma pārdošanu [...], ja nolaupīšanu izdarīja citi un viņam tas tikai bija zināms". Par šādām darbībām vainīgā persona tika sodīta kā līdzdalībnieks tajā noziegumā, kura rezultātā īpašums tika iegūts. Turklāt viņam tika uzlikts pienākums atlīdzināt tādas mantas pircējam visus zaudējumus. Secināms, ka no trešās personas noziedzīgi iegūtā manta tiek izņemta. Tamlīdzīgs regulējums ietverts arī 2213. pantā.

Savukārt, ja noziedzīgā ceļā pats pārdevējs bija ieguvis īpašumu, tad viņš bija sodāms saskaņā ar 1845. gada 15. augusta nolikuma "Par kriminālsodiem un labošanas sodiem" 156. pantu.

Citiem vārdiem, 1845. gada 15. augusta nolikumā "Par kriminālsodiem un labošanas sodiem" skaidri tika definēti tie noziedzīgie nodarījumi, kuru rezultātā prettiesiskā valdījumā varēja tikt iegūta sveša manta, gan arī sodi par rīcību ar šādu mantu.

Ņemot vērā vien jau iepriekš minēto, konstatējams, ka Krievijas impērijā noziedzīgi iegūtas mantas institūts jau risināja tādu mūsdienu aktuālu problēmu kā cīņa ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu apriti.

¹⁰ Kalniņš V. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture. Rīga: Zvaigzne, 1972, 348. lpp.

¹¹ Рѣшенія Общаго Собранія Кассационныхъ съ участіемъ Перваго и Второго Департаментовъ Правительствующаго Сената. 1906. Санктпетербургъ: Сенатская типографія, 1906, с. 77–81.

Lai gan arī vēlāk tika izdoti 1845. gada 15. augusta nolikuma “Par krimināl-sodiem un labošanas sodiem” papildinājumi un grozījumi (1866., 1885. gadā), kā arī 1864. gadā tika izdots Krimināllikums par sodiem, kuri piemērojami mīertiesās (pirmsreformu krievu val. – *Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями*),¹² tomēr šie grozījumi un papildinājumi pēc būtības neizmainīja noziedzīgi iegūtas mantas materiāltiesisko regulējumu.

Arī vēlāk XX gadsimta sākumā Krievijas impērijas izdotajā 1903. gada 22. marta Sodu likumu krājumā (pirmsreformu krievu val. – *Высочайше утвержденное Уголовное Уложение*)¹³ ietvertais noziedzīgi iegūtas mantas materiāltiesiskais regulējums konkretizēja noziedzīgi iegūtas mantas izpratni, tuvinot to mūsdienām.¹⁴

2. Noziedzīgi iegūtas mantas institūta kriminālprocesuālie aspekti

Līdz XVIII gadsimtam kriminālprocesuālā kārtība tagadējā Latvijas teritorijā bija veidojusies atšķirīgi, jo tai par pamatu bija Vācijas, Polijas, Zviedrijas un Krievijas kriminālprocesa likumi. Savukārt vispārējie kriminālprocesa principi tagadējā Latvijas teritorijā nostiprinājās tikai Krievijas impērijas laikā ar 1864. gada 20. novembra Kriminālprocesa nolikumu.¹⁵ Tādējādi nule kā minētais attiecināms arī uz noziedzīgi iegūtas mantas institūtu.

Pamatā noziedzīgi iegūtas mantas institūta kriminālprocesuālais regulējums 1864. gada 20. novembra Kriminālprocesa nolikumā tika ietverts 375. pantā (lietisko pierādījumu savākšana un glabāšana iepriekšējā izmeklēšanā), 126. pantā (par sprieduma taisīšanu un pasludināšanu mīertiesās)¹⁶ un 776. pantā (par sprieduma taisīšanu un pasludināšanu apgabaltiesās).¹⁷

Tādējādi pamatprincips paredzēja, ka noziedzīgi atņemta manta vienmēr bija atgriežama tās patiesajam īpašniekam neatkarīgi no tā, pie kā tā tiek atrasta. Saskaņā ar 1864. gada 20. novembra Kriminālprocesa nolikuma 375. pantu visus priekšmetus, kas bija nolaupti vai atņemti, pēc to sameklēšanas atgriezta pret parakstu tiem, kuriem

¹² Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями. Извлечено из Судебного Устава 20-го ноября 1864 года. Санктпетербург: Тип. Т-ва «Обществ. польза», 1867.

¹³ Высочайше утвержденное Уголовное Уложение, № 22704, 22.03.1903. В: Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. Том XXXIX. Отделение первое. 1903.

¹⁴ Sk.: Sergejeva D. Noziedzīgi iegūtas mantas institūta izpratne starpkaru periodā. Jurista vārds, 2021, Nr. 09 (1171), 116.–17. lpp.

¹⁵ Kalniņš V. 1972, 350.–351. lpp.

¹⁶ Oriģinālā – «126. Вещи, добытыя преступнымъ дѣйствиємъ, возвращаются хозяину, который въ случаѣ надобности, обязанъ доставить ихъ ко времени разсмотрѣнія дѣла на съѣздѣ мировыхъ судьей». Высочайше утвержденный Уставъ уголовного судопроизводства, № 41476, 20.11.1864. В: Полное собрание законовъ Российской империи. Собрание второе. Томъ XXXIX. Отдѣление второе, № 41319–41641, 1864. Санктпетербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1867, с. 224.

¹⁷ Oriģinālā – «776. Сверхъ разрѣшенія въпросовъ о виновенности и наказаніи, судъ дѣлаетъ постановленія и о другихъ послѣдствіяхъ преступленія или проступка и судебного о немъ производства, какъ то:

1) о вещахъ, добытыхъ преступнымъ дѣяніемъ;

2) о вознагражденіи за убытки, понесенные тою или другою стороною, – и о возмѣщеніи судебныхъ издержек». Ibid., с. 269–270.

tie tika nolaupīti vai atņemti, ja neradās nepieciešamība tos pievienot lietai lietisko pierādījumu veidā.

Turklāt tas, no kā izņemtas ar noziegumu iegūtas mantas – no apsūdzētā vai no trešajām personām, kas tās bija labticīgi iegādājušas, – nebija būtiski, jo likumā netika ietverts izņēmums gan uz vietām, kurās iepriekšējā izmeklēšana varēja meklēt attiecīgo mantu, gan uz pienākumu atgriezt īpašumu cietušajam. Proti, bija vien noteikts pienākums atgriezt mantas pēc to sameklēšanas cietušajam.¹⁸

Kriminālprocesā cietušajam nolaupīto vai atņemto mantu atgriešanas rezultātā notika cietušā atjaunošana stāvoklī, kādā viņš atradās pirms pret viņu vērstā nozieguma izdarīšanas (restitūcija). Tādējādi iepriekšējā izmeklēšanā vai ar tiesas nolēmumu manta pamatā vienmēr tika atgriezta cietušajam bez atsevišķa cietušā pieteikuma.¹⁹ Tamlīdzīgu nosacījumu neievērošana veidoja būtisku kriminālprocesa šālo tiesību pārkāpumu.²⁰

Tiesu pienākums atgriezt cietušajam ar noziegumu iegūtas mantas attiecās arī uz apsūdzētā attaisnošanas vai lietas izbeigšanas gadījumiem, tomēr ar nepieciešamo nosacījumu – tiesa bija konstatējusi nozieguma faktu. Apsūdzēto attaisnojošs spriedums bija šķērslis no trešajām personām izņemtu mantu atgriešanai vien tādā gadījumā, kad bija pierādīts, ka pats noziedzīgs notikums nebija noticis, vai arī kad nodarījums netika atzīts par noziedzīgu, jo šādos gadījumos jautājums par cietušā tiesību uz atņemto mantu kļuva apstrīdams un bija pakļaujams civilās tiesas izskatīšanai.²¹

Ja apsūdzētais bija attaisnots vien tāpēc, ka netika pierādīta viņa vaina nozieguma izdarīšanā, kas savukārt neizslēdza iespēju, ka cietušā tiesību kriminālsodāmu apdraudējumu bija izdarījusi cita persona, tad jebkurā gadījumā, ciktāl no tiesājamā vai trešajām personām izņemta īpašuma piederība cietušajam neizraisīja šaubas, manta bija atgriežama cietušajam. Tāds pats noteikums bija jāievēro izmeklēšanas tiesnesim un tiesai lietās, kas bija pakļautas izbeigšanai vainīgā nenoskaidrošanas, apsūdzētā nāves vai pierādījumu nepietiekamības dēļ, jo cietušajam atņemto vai nolaupīto mantu atgriešanu likums bija padarījis par atkarīgu vienīgi no noziedzīga nodarījuma esības.²²

¹⁸ Шрамченко М. П., Ширковий В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 839.

¹⁹ Фойницкій И. Я. Курсъ уголовного судопроизводства. Томъ II. Изд. четвертое. Санктпетербургъ: Синатская типографія, 1910, с. 71; "Тiesai jātaisa nolēmums par noziegumā iegūtām mantām un priekšmetiem, kas atrodas lietā; taču attiecībā uz priekšmetiem, kas saskaņā ar Kriminālprocesa nolikuma 375. pantu ir jau atdoti cietušajam kā viņam piederoši un par tiem izmeklētāja taisītais nolēmums ir palicis neapstrīdēts, tiesa netaisa nekādu nolēmumu." Spriedums Nr. 84/13. ВЪ: Шрамченко М. П., Ширковий В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 839.

²⁰ Spriedums Nr. 69/1030. ВЪ: Шрамченко М. П., Ширковий В. П. Уставъ Уголовнаго Судопроизводства съ позднѣйшими узаконеніями, законодательными мотивами, разъясненіями Правительствующаго Сената и циркулярами Министерства Юстиціи. Изданіе восьмое. Рига: Давидъ Гликсманъ, 1923, с. 839.

²¹ Рѣшенія Общаго Собранія Кассационныхъ съ участіемъ Перваго и Второго Департаментовъ Правительствующаго Сената. 1906. Санктпетербургъ: Сенатская типографія, 1906, с. 80.

²² Ibid.

Krievijas impērijas Valdošā senāta Kasācijas departaments norādīja, ka būtu visai netaisnīgi liegt cietušajam ar noziegumu aizskartu tiesību atjaunošanu nejaūšu apstākļu dēļ, piemēram, nolaupītāja nāves, tiesas varas līdzekļu nepietiekamības vainīgā noskaidrošanai vai nolaupītāja atjautības dēļ.²³ Noteikumi par mantas atgriešanu nebija piemērojami vien tādos gadījumos, kuros saistībā ar speciālām tiesību normām ar noziegumu iegūtu mantu atgriešana nebija pieļaujama pat civiltiesiskās prasības ceļā. Piemēram, attiecībā uz mantām, kas tika iegādātas publiskos tirgos, kā arī attiecībā uz nolaupītām mantām, kas pēcāk tika ieķīlātas Aizdevumu valsts kasē, jo Aizdevumu valsts kase neatgriezta šīs mantas cietušajam, vien piešķīra viņam to izpirkšanas tiesību.²⁴

Ņemot vērā minēto, konstatējams, ka Krievijas impērijā bija izveidots noteikta satura noziedzīgi iegūtas mantas institūts, kura pamatprincips paredzēja noziedzīgi iegūtas mantas atgriešanu cietušajam pat bez īpašas tā prasības, tostarp gadījumos, kad noziedzīgā nodarījumā vainojamā persona tomēr tika attaisnota. Galvenais nosacījums bija konstatēt tikai pašu faktu, ka cietušajam manta no tā valdījuma izgājusi noziedzīgā ceļā.

3. Noziedzīgi iegūtas mantas institūta civilprocesuālie aspekti

Jāuzsver, ka Krievijas impērijas Valdošā senāta Kasācijas departamenta 1906. gada 23. oktobra lēmumā, kurā sniegts noziedzīgi iegūtas mantas institūta regulējošo kriminālprocesuālo tiesību normu skaidrojums, tika vērtētas ne tikai prof. Frīdriha Georga fon Bunge (*Friedrich Georg von Bunge*, 1802–1897) izstrādātā un 1864. gada 12. novembrī apstiprinātā Baltijas vietējo likumu kopojuma III daļā (pirmsreformu krievu val. – *Сводъ местныхъ узаконеній губерній Остзейскихъ. Часть третья. Законы гражданскіе*)²⁵ ietvertās atsevišķas civiltiesisku jautājumu regulējošās normas, bet arī 1832. gada Krievijas impērijas Likumu krājumu X sējuma 1. daļā (pirmsreformu krievu val. – *Сводъ Законовъ Россійской Имперіи. Томъ X. Часть 1-я*)²⁶ ietvertās noziedzīgi iegūtas mantas institūta regulējošās tiesību normas.

Būtiski minēt, ka 1832. gada Krievijas impērijas Likumu krājumu X sējuma 1. daļa, kas spēkā stājās 1835. gada 31. janvārī,²⁷ tika ieviesta tagadējā Latgales teritorijā pilnībā no 1840. gada. Tādējādi spēku zaudēja Lietuvas statūti, kas tagadējā Latgales

²³ Рѣшенія Общаго Собранія Кассационныхъ съ участіемъ Перваго и Второго Департаментовъ Правительствующаго Сената. 1906. Санктпетербургъ: Сенатская типографія, 1906, с. 80.

²⁴ Ibid.

²⁵ Сводъ местныхъ узаконеній губерній Остзейскихъ. Ч. 3. Законы гражданские. Санктпетербург, 1864.

²⁶ Сводъ Законовъ Россійской Имперіи, № 5947, 31.01.1833. Въ: Полное собраніе законовъ Россійской имперіи. Собрание второе. Томъ VIII. Отдѣленіе первое, № 5877–6684, 1833. Санктпетербургъ: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорскаго Величества Канцеляріи, 1834.

²⁷ «Сводъ законовъ Россійской имперіи» Объявленъ действующимъ источникомъ права». 19 (31) января 1833 г. на заседании Государственного Совета, обсудившего представленный «Сводъ законовъ», было решено ввести его в действие с 1 (13) января 1835 г. как единственный верный юридический кодекс. М. М. Сперанский за упорядочение законодательства был награжден орденом Святого Андрея Первозванного и возведен в графское достоинство, <https://www.prlib.ru/history/619022> [aplūkots 04.04.2023.].

teritorijā bija spēkā kopš 1677. gada.²⁸ Taču minētā kopsakarā jāuzsver, ka Krievijas impērijas Likumu krājumu X sējuma 1. daļa tika izstrādāta un vēlāk papildināta, balstoties arī uz Lietuvas statūtiem.²⁹

Tādējādi no Krievijas impērijas Valdošā senāta Kasācijas departamenta 1906. gada 23. oktobra lēmuma nepārprotami konstatējams, ka noziedzīgi iegūtas mantas institūta kriminālprocesuālais regulējums bija saskaņots arī ar tām tiesību normām, kas bija spēkā tagadējā Latvijas teritorijā pirms tās inkorporēšanas Krievijas impērijas sastāvā.³⁰

Krievijas impērijas Valdošā senāta Kasācijas departaments norādīja, ka ikvienam citas kustamas mantas pretiesiskajam turētājam, neraugoties uz to, vai šis valdījums bija labticīgs vai nelabticīgs, bija pienākums pēc tiesas gala nolēmuma nekavējoties atgriezt īpašumu tā patiesajam saimniekam. Tādā veidā trešās personas labticīgums neatbrīvoja to no pienākuma atgriezt mantu tās patiesajam saimniekam, ja tika pierādīts, ka manta izstājās no pēdējā valdījuma pretiesiskā ceļā un – vēl jo vairāk – nozieguma ceļā. Turklāt, ja īpašums bija iegādāts, nezinot, ka tas bijis iepriekš nozagts, tad nopirktā manta bija atņemama un atdodama patiesajam saimniekam, bet tās pircējam bija vien tiesība samaksāto naudu meklēt pie pārdevēja.³¹

Krievijas impērijas civilprocesuālās tiesības, tostarp Baltijas vietējo likumu kopojums, atzina noziedzīgi atņemtas mantas atgriešanas prasījuma tiesību, lai arī manta atradās trešo personu, kas bija tās labticīgi iegādājušas, rokās. Turklāt mantas atgriešana tās īpašniekam no trešās personas valdījuma civiltiesiskā kārtībā varēja notikt ne citādāk kā vien uz tiesas nolēmuma pamata par prasību, kas celta pret pretiesisko valdītāju.³²

Ņemot vērā minēto, Krievijas impērijā konstatējama noziedzīgi iegūtas mantas institūta krimināltiesisko un civiltiesisko regulējumu korelācija, kas bija saskaņota ar Baltijas vietējo civillikumu kopojumu.

Proti, Krievijas impērijā, arī vēlāk Latvijas Republikā, rīcība ar noziedzīgi iegūtu mantu varēja tikt izlemta arī civilprocesā, pamatojoties uz tādiem pašiem pamatprincipiem kā kriminālprocesā.³³

Kopsavilkums

1. Tagadējā Latvijas teritorijā Krievijas impērijas sastāvā vispāratzīts noziedzīgi iegūtas mantas institūta regulējums ietvēra gan krimināltiesiskos, gan civiltiesiskos aspektus, tostarp Baltijas vietējo likumu kopojuma III sadaļas noteikumus. Tas sekmēja vienveidīgu noziedzīgi iegūtas mantas institūta izpratni.

²⁸ Zeile P. Par "Lietuvas statūtu" Latgales kultūrvēstures kontekstā. Latvijas Vēstnesis, 2003, Nr. 6, <https://www.vestnesis.lv/ta/id/70160> [aplūkots 04.04.2023.].

²⁹ Нольде А. Э. Очерки по истории кодификации местных гражданских законов при графе Сперанском: публицистика. Выпуск 1. Попытка кодификации литовско-польского права. С.-Петербург: Сенатская тип., 1906, с. 290.

³⁰ Ръшенія Общаго Собранія Кассационныхъ съ участиемъ Перваго и Второго Департаментовъ Правительствующаго Сената. 1906. Санктпетербургъ: Сенатская типография, 1906, с. 77–81.

³¹ Ibid. с. 78.

³² Ibid.

³³ Sergejeva D. Noziedzīgi iegūtas mantas institūta tiesiskais regulējums Latvijas Republikā starpkaru periodā. Grām.: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 364.–369. lpp.

2. Konstatējums par faktu, ka manta no cietušā valdījuma izgājusi noziedzīga nodarījuma rezultātā, bija pats par sevi pietiekams priekšnosacījums, lai atbilstoši Krievijas impērijā atzītajam pamatprincipam cietušajam kriminālprocesā bez atsevišķa pieteikuma šāda manta tiktu atdota.
3. Aizskarto tiesību atjaunošanai cietušais varēja izlietot noziedzīgi atņemtas mantas atgriešanas prasījuma tiesību, vēršoties vai nu pret pašu tiesību aizskārēju, vai pret trešo personu, tostarp pret labticīgu valdītāju. Mantas prettiesiskajam turētājam, neraugoties uz to, vai šis valdījums bija labticīgs vai nelabticīgs, bija pienākums pēc tiesas gala nolēmuma nekavējoties atdot īpašumu tā patiesajam saimniekam.
4. Tādējādi tagadējā Latvijas teritorijā tika nostiprināta izpratne, ka arī trešās personas labticīgums neatbrīvoja to no pienākuma atgriezt mantu tās patiesajam saimniekam, ja tika pierādīts, ka manta izstājās no pēdējā valdījuma prettiesiskā ceļā, vēl jo vairāk – nozieguma rezultātā. Turklāt, ja persona zināja, ka atsavina noziedzīgā ceļā citam atņemtu mantu, tad saskaņā ar krimināltiesību regulējumu persona tika sodīta ne tikai par šādas mantas atsavināšanu, bet arī kā līdzdalībnieks par tā paša noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, kura rezultātā manta tika vispār iegūta.